

Народна банка на Република Македонија
Дирекција за статистика

**Методолошки објаснувања
за надворешен долг**

1. Општи методолошки појаснувања за екстерните статистики

Екстерните статистики претставуваат сублимат од повеќе одделни статистички истражувања за прибирање, обработка и објавување податоци за економските трансакции со нерезиденти, и тоа: платен биланс, странски директни инвестиции, меѓународна инвестициска позиција, официјални девизни резерви, бруто надворешен долг и бруто надворешни побарувања.

Народната банка на Република Македонија постојано работи на усогласувањето со меѓународните статистички стандарди и подготовката на меѓународно споредливи податоци.

1.1. Усогласување со европските и меѓународните статистички стандарди

Усогласувањето на статистичките извештаи од екстерните статистики се врши преку примената на меѓународните упатства и нивното вградување во националната статистика.

Меѓународните упатства коишто се применуваат при прибирањето и обработката на податоците се следниве:

- Прирачникот за платен биланс (Balance of Payments Manual (BPM 5), 1993, IMF);
- Прирачникот на ММФ за меѓународни резерви и девизна ликвидност (International Reserves and Foreign Currency Liquidity: Guidelines for a Template, IMF 2001);
- Прирачникот за статистика на надворешниот долг (External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users, IMF, 2003);
- Насоките на ОЕЦД за дефинициите за странските директни инвестиции, 3. издание, БДЗ (OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 3rd edition BD3);
- Меѓународна инвестициска позиција: Водич за извори на податоци, ММФ 2002; Квартална меѓународна инвестициска позиција: Техники за составување и извори на податоци, ММФ 2002 (International Investment position: A Guide to Data Sources 2002; Quarterly International Investment position: Data Sources and Compilation Techniques, 2002 IMF).

Класификациите коишто се применуваат при прибирањето и обработката на податоците за овие истражувања се следниве:

- НКД - Национална класификација на дејности (компатибилна со NACE Rev. 2);
- Национална класификација на сектори (компатибилна со ESA 95);
- Меѓународен стандард за класификација на земји и валути (ISO country and currency codes).

Националната законска регулатива, во која се дефинира содржината на податоците коишто се прибираат за потребите на екстерната статистика, е во согласност со Законот за Народната банка на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010 и 123/12) и Законот за девизно работење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 34/2001, 49/2001, 103/2001, 54/2002, 51/2003, 81/2008, 24/2011 и 135/2011).

Извештајни единици се правни и физички лица коишто имаат економски трансакции со нерезиденти и кои во зависност од видот на

трансакциите со нерезиденти известуваат за своите побарувања и обврски кон нерезиденти врз основа на должнички инструменти, капитални вложувања во и од странство, побарувања и/или обврски кон нерезиденти врз основа на останати финансиски инструменти и сл. Известувањето е непосредно (директно од извештајните единици) и посредно (преку други институции коишто располагаат со информации за одреден вид трансакции со нерезиденти).

1.2. Политика на објавување и ревизија на податоците

1.2.1 Политика на објавување на податоците

Податоците за екстерните статистики се објавуваат со утврдена периодика и рокови дадени во календарот на објавување на податоците (расположлив на интернет-страницата на НБРМ -

<http://www.nbrm.mk/?ItemID=6A1F334190BBF04FB028CA4EF30CDD7E>).

Методологиите за екстерните статистики, исто така, се објавени на интернет-страницата на НБРМ.

1.2.2 Политика на ревизија на податоците

Податоците се ревидираат на редовна годишна основа, во рок од т+270 дена по истекот на извештајната година.

Исто така, ревизија на објавените податоци може да се врши и во случаи на:

- добивање нови, коригирани информации и податоци од извештајните единици; или
- промени кај изворите на податоци или методологијата за составување на одделно статистичко истражување.

Во согласност со меѓународните препораки, ревидираните податоци се означуваат со фуснота во која се дава соодветно објаснување за извршените измени.

2. Општи методолошки појаснувања за надворешен долг

Евидентирањето и следењето на надворешниот долг го врши Народна банка на Република Македонија (во продолжение: Народна банка) како надлежна институција согласно Законот за Народна банка на Република Македонија и Законот за девизно работење.

Статистиката за надворешен долг во основа се изготвува согласно Прирачникот за статистика на надворешниот долг¹ (Прирачник).

¹ External Debt Statistics: Guide for compilers and Users, IMF, 2003

Бруто надворешен долг

Бруто надворешен долг во даден момент е еднаков на износот на тековни и безусловни обврски кои бараат плаќања на главнина и/или камата од страна на должникот во некое идно време и кои се должат кон нерезиденти од страна на резидентите на една економија. Согласно ваквата дефиниција, бруто надворешниот долг претставува состојба на одреден ден на сите идни обврски на резидентите кон нерезидентите, што вклучува обврски по главнина, достасани неплатени обврски по главнина и камата, акумулирана камата како и пресметана задоцнета камата, независно од видот на инструментот и рочноста.

Бруто надворешни побарувања

Бруто надворешните побарувања се состојба на сите тековни и безусловни побарувања по основ на должнички инструменти кои ги имаат резидентите од нерезиденти. Во основа, дефиницијата за бруто надворешните побарувања е идентична со дефиницијата за бруто надворешниот долг, со оглед на фактот дека дека побарувањата на една економија претставуваат долг на друга економија.

Нето надворешен долг

Нето надворешниот долг е дефиниран како разлика помеѓу состојбата на бруто надворешниот долг и бруто надворешните побарувања. Нето надворешниот долг, во својата структура е идентичен со бруто надворешниот долг, при што стандардната презентација се состои од поделба по институционални сектори, рочност и инструменти на долг.

Согласно Прирачникот, поделбата на долгот се врши помеѓу четири основни институционални сектори во економијата, и тоа:

- државен сектор (вклучува јавна власт и нејзини агенции- владини единици на сите нивоа-централна, локална власт и социјални фондови);
- монетарна власт (централна банка или друга институција носител на монетарната власт);
- банкарски сектор (финансиски посредници кои вршат активности на прибирање на депозити и давање на кредити);
- останати сектори (небанкарски финансиски посредници, нефинансиски трговски друштва, домаќинства и непрофитни институции).

Понатаму, во рамките на секој сектор, извршено е разграничување по рочност, при што долгот се дели на краткорочен (со рок на доспевање до една година) и долгорочен (со рок на доспевање над една година).

На третото ниво, долгот се распределува по стандардни видови на инструменти, и тоа:

- трговски кредити (побарувања или обврски кои произлегуваат од директно одобрување на кредит од добавувач (испорачател) врз основа на промет на стоки и услуги, авансни плаќања од купувачот на стоки и услуги и изведување на работи);
- заеми (побарувања или обврски кои настануваат со директно позајмување на финансиски средства (пари) од страна на кредиторот на должникот врз основа на договор за кредит);

- должнички хартии од вредност (креирање на долг или побарувања преку емисија/купување на хартии од вредност како дел од портфолио инвестициите во земјата, со кои се тргува на организирани финансиски пазари, како и преку шалтер);
- валути и депозити (валутите се побарувања од централната банка која ги издала банкнотите и монетите, од страна на нерезиденти кои располагаат со истите. Обврските по основ на депозити се обврски на финансиските институции кои примаат депозити од нерезиденти, додека побарувањата по депозити настануваат врз основа на депонирани средства кај нерезидентни финансиски институции); и
- останато (останатите побарувања и обврски настануваат врз основа на должнички инструменти кои не се вклучени во претходните групи. Важна категорија во ставката останато се достасаните неплатени обврски/побарувања кои се третираат како краткорочни, бидејќи допеваат веднаш и се кумулатив на достасаните неплатени обврски/побарувања по сите претходно наведени инструменти).

Во рамките на нето надворешниот долг, посебно се прикажуваат нето обврските на меѓусебно поврзаните субјекти. Издвојувањето на побарувањата/обврските на меѓусебно поврзаните субјекти во рамки на нето надворешниот долг е значајно заради обезбедување на компатибилност и конзистентност со извештајот за меѓународната инвестициона позиција, каде овие обврски/побарувања на меѓусебно поврзаните субјекти се дел од категоријата директни инвестиции (останат капитал).

Од аспект на вреднувањето, согласно Прирачникот за сите инструменти се користи номиналната вредност, освен за должничките хартии од вредност, каде долгот се прикажува по пазарна вредност. Ова во целост е конзистентно со начинот на нивно прикажување во рамките на меѓународната инвестициона позиција на земјата.

Податоците за состојбата на долг, плановите на отплата, достасаните неплатени обврски, акумулираната камата и склучените кредитни работи се пресметуваат во извештајните валути по средниот курс на Народна Банка на датумот на пресек. Тековите по надворешниот долг, повлечените средства и отплатите се курсираат по средниот курс на Народна Банка на датумот на настанување на трансакциите.

Состојбата на надворешниот долг е резултат на повлекувањата на средства, намалени за вкупните отплати на главнина, зголемени за износите на капитализирана достасана неплатена камата, акумулирана камата и пресметана задоцнета камата до датумот на пресек. Со оглед на фактот дека состојбите се курсираат по курс на крај на периодот, а тековите (повлекувања и отплати) со курс на денот на трансакцијата, разликата во состојбата на почетокот и крајот на периодот не одговара на нето промените од трансакции, туку истата ги вклучува и остварените курсни разлики.

3. Извори на податоци и методологија за изготвување на нето надворешниот долг на Република Македонија

Извори на податоци за нето надворешен долг на државниот сектор:

- за категоријата должнички хартии од вредност (обврзници и инструменти на пазар на пари) - во делот на должничките хартии од вредност издадени во странство и купени од нерезиденти се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) како и податоци за пазарната вредност на издадените должнички хартии од вредност на датумот на состојбата на долг.;

- за категоријата должнички хартии од вредност (обврзници и инструменти на пазар на пари) - во делот на должничките хартии од вредност издадени во земјата и купени од нерезиденти се користат податоци од Централниот депозитар на хартии од вредност и од Македонската берза на хартии од вредност за утврдување на пазарната цена на хартиите од вредност. - за категоријата заеми се користат податоци од: системот за известување за надворешниот долг (НД) - кредитна евиденција која се води во НБРМ и која произлегува од поединечно евидентирање на обврските по одделни кредитни работи со сите основни елементи. Оваа евиденција овозможува добивање на податоци за состојбата на надворешниот долг, користењата, отплатите, износот на достасани неплатени обврски за одредена кредитна работа како и пресметување на акумулирана камата и сл.; и системот за известување за надворешните побарувања (НП) - кредитната евиденција која се води во НБРМ и која произлегува од поединечно евидентирање на побарувањата по одделни кредитни работи со сите основни елементи. Оваа евиденција обезбедува податоци за состојбата на побарувањата, одобрувањата, наплатите, износот на достасани ненаплатени побарувања за одредена кредитна работа, акумулирана камата и сл.

Извори на податоци за нето надворешен долг на секторот монетарна власт:

- за категоријата должнички хартии од вредност (обврзници и инструменти на пазар на пари) - се користат податоци од извештаите на НБРМ за состојбата и структурата на официјалните девизни резерви на Република Македонија;

- за категоријата валути и депозити - се користат податоци од извештаите на НБРМ за состојбата и структурата на официјалните девизни резерви на Република Македонија;

- за категоријата заеми - се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД), како и извештаите на НБРМ за состојбата на официјалните девизни резерви на Република Македонија;

- за категорија останати обврски се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и претставува задолжување на Народна банка кон Меѓународниот монетарен фонд преку распределба на специјални права за влечење (СПВ).

Извори на податоци за нето надворешен долг на секторот банки:

- за категоријата заеми се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП);
- за категоријата валути и депозити се користат податоци од банкарските извештаи за состојбата на средствата и обврските (КЊБИФО) - месечни извештаи за сметководствената состојба на сметките од комерцијалните банки;
- за категоријата останати обврски се користат податоци за достасани неплатени обврски по категоријата заеми од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП).

Извори на податоци за нето надворешен долг на останатите сектори:

- за категоријата должнички хартии од вредност (обврзници и инструменти на пазар на пари) - во делот на странски должничките хартии од вредност издадени во странство и купени од резиденти, се користат податоци за пазарната вредност на купените должнички хартии од вредност на датумот на состојбата на долг, добиени од резидентите овластени за учество на странски пазари на капитал;
- за категоријата заеми се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП);
- за категоријата валути и депозити се користат податоци од месечните извештаи за состојбата на редовните сметки на резидентите во странство (извештаи МИ);
- за категоријата краткорочни трговски кредити се користат податоци од кварталните извештаи за побарувања и обврски по комерцијално работење на резидентите со странство (КИПО).
- за категоријата долгорочни трговски кредити се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП);
- за категоријата останати обврски се користат податоци за достасани неплатени обврски по категоријата заеми од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП) како и податоци за договорен откуп на побарувања и преземање на обврски меѓу резиденти и нерезиденти од прашалникот на известување за договорен откуп на обврски и побарувања (ПОЗ).

Извори на податоци за нето надворешен долг на меѓусебно поврзани субјекти - директни инвестиции:

- како основен извор на податоци за побарувањата и обврските на меѓусебно поврзаните субјекти се користат:
 - за заемите на меѓусебно поврзаните субјекти се користи системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП), каде постои можност за утврдување на меѓусебната поврзаност на кредиторите и должниците;
 - за трговските кредити на меѓусебно поврзаните субјекти податоците од кварталните извештаи за побарувања и обврски по комерцијално работење на резидентите со странство (КИПО).

- за побарувањата и обврските по други основи како дополнителен извор на податоци се користат податоците од годишните прашалници - за состојбата и прометот на поврзаните субјекти (ДИ-22 и ДИ-11, односно ВС 22 и ВС 11 почнувајќи од 2012 година). За ставката "достасани неплатени обврски" по категоријата заеми извор е системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП). За ставката "Останати обврски/побарувања" како извор се користи Прашалникот на известување за договорен откуп на обврски и побарувања (ПОЗ).

Податоците за периодот 2004-2005 година се на годишна, додека почнувајќи од 2006 година истите се објавуваат на квартална основа во евра и САД Долари. Почнувајќи од 01.01.2010 година, податоците вклучуваат и акумулирана камата.

Податоци за јавен и приватен долг

Во меморандум ставките од прегледот за Бруто надворешен долг одделно се прикажани податоци за надворешниот долг на јавниот и приватниот сектор.

Јавниот сектор ја вклучува Владата на Република Македонија, Народната банка, јавните нефинансиски трговски друштва и јавните банки.

Владата на Република Македонија се состои од јавните власти и нивните агенции. Тоа се институции кои ја извршуваат законодавната, судската и извршната власт на територијата на една држава.

Владата се состои од:

- владини единици на сите нивоа - централна и локална власт
- сите социјални фондови на сите нивоа на владата
- сите непазарни непрофитни институции кои се претежно контролирани или финансирани од владини институции.

Народна банка на Република Македонија е централната банка на Република Македонија.

Јавно трговско друштво е нефинансиско трговско друштво кое е контролирано од владини институции, при што под контрола се подразбира можноста да се одредува политиката на управување со претпријатието преку назначување на директори; преку сопственост од над 50% од гласачкото тело; или преку специјален акт, декрет или регулатива со кој се овозможува владата да ја одредува деловната политика или да назначува раководни лица.

Јавни банки се банки основани и контролирани од владата, но се институционално одвоени од неа.

Приватниот сектор ги вклучува сите останати резиденти, поделени на приватни банки и небанкарски приватен сектор.